

**Щодо диференціації оповідальних точок зору в
поліфонічному творі
(на матеріалі новелістики Фланнері О'Коннор)**

Віт Надія Петрівна

*к.філол.н., доцент кафедри іноземних мов
гуманітарних факультетів
ОНУ імені І.І.Мечникова*

Прагматика тексту передбачає реалізацію певного відношення відправника повідомлення, автора, до описуваного. Водночас у вітчизняній та зарубіжній літературі другої половини ХХ – початку ХІ ст. дедалі ширше практикується авторське самоусунення, у якому реальність зображується крізь призму сприйняття та оцінок персонажа. Відсутність чіткої делімітації між мовно-стилістичними планами автора та персонажа-рефрактора надає оповіді багатоплановість, дозволяючи автору досягти особливої емоційності, враження достовірності, що, у свою чергу, сприяє активізації сприйняття художнього твору. У той же час це обмежує експліцитність висловлювання авторської прагматичної установки, яка нерідко виступає у прихованій, завуальованій формі, як, наприклад, у

новелістиці видатної представниці американської «південної школи», майстра психологічної новели Фланнері О'Коннор.

Необхідність розмежування мовних позицій героїв твору та його творця в поліфонічній оповіді відзначалася багатьма дослідниками: «...не можна правильно зрозуміти зміст літературного образу, якщо не провести межу між судженнями персонажа та автора... Інакше читач чи критик покладають на автора відповідальність за помилкові, на їхню думку, погляди та рекомендації» (Шаталов, 1981:123).

При диференціації оповідальних точок зору ми виходили з наступного:

1) авторська оцінка описуваного висловлює світогляд письменника, його особливе художнє бачення;

2) оцінка автором зображуваних явищ та суттєвих властивостей людського характеру передбачає їх типізацію, бо окреме не існує поза загальним;

3) внаслідок екстраполяції оцінки поодиноких явищ на загальніші, суттєві для адекватної розшифровки змістовно-концептуальної інформації твору, авторські оцінки повинні відрізнятися вищим рівнем абстрагування;

4) будь-яка персонажна оцінка виконує подвійну функцію: кваліфікації описуваного явища, по-перше, та опосередкованої кваліфікації персонажа, по-друге, тобто може розглядатися як опосередкована авторська оцінка персонажа (не явища);

5) основним критерієм правильності атрибуції висловлювання при авторській орієнтації на чуже оповідне слово (сказ і його різновиди) може бути лише контекст твору, а в деяких випадках контекст творчості письменника загалом.

У новелістиці Фл.О'Коннор основні відмінності при репрезентації точок зору автора та персонажа найбільш рельєфно виявляються у сфері квалітативної лексики, яка, реалізуючи кожен із оповідних планів, представлена двома стилістично протиставленими групами. Опозиція здійснюється за ознакою: емоційно-оцінна експліцитність :: емоційно-оцінна імпліцитність, що проявляється у специфічному відборі та організації мовних засобів, що реалізують кожен із оповідних планів.

Серед лексичних засобів оцінки одне з провідних місць належить прикметникам, оскільки цій частині мови, за її семантичною природою, притаманний оцінний момент. Керуючись тим, що значення якісного прикметника (як і будь-якої лінгвістичної одиниці) є складним семантичним цілим, в якому можна виділити денотативний і конотативний, прагматичний, елементи (Арнольд, 1981:106), ми розглядали оціночні значення цього класу слів як емотивні.

Прикметникам, які вводять думку персонажа, властиві:

- 1) суб'єктивно-оцінна експліцитність;
- 2) властивість реляційності, що проявляється в описі ознак предмета або явища не в іманентній об'єктивності, а в їхньому відношенні до суб'єкта, що сприймається;
- 3) переважання негативної оцінності над позитивною;
- 4) здатність позитивно оцінних одиниць до контрастної зміни спрямованості оцінки у контексті твору. Сигналом майбутнього аксіологічного переосмислення є збіг суб'єкта оцінки з особою, яка здійснює кваліфікацію, при цьому на оцінну конструкцію накладається обмеження: «наверяд чи коректно» (Вольф, 1979: 282);
- 5) виникнення у них okazіональної оцінної конотації. Контекстуального оцінного значення набувають, в основному, слова, що передають сенсорне сприйняття об'єкта персонажем, при цьому межі контекстуального мінімуму, необхідного для актуалізації оцінного сенсу, нерідко розширюються від абзацу до декількох сторінок тексту;
- 6) вживання в ономастичній функції;
- 7) використання властивих розмовній мові підсилювачів інтенсивності ознаки об'єкта оцінки (*rather, pretty, so, really, such, too, right, awfully, positively*), що мають семантику позначення невизначено або гранично високого ступеня прояву якості;
- 8) вживання у вищому та найвищому ступені, що вказують на міру інтенсивності ознаки об'єкта, що кваліфікується, в його співвідношенні з об'єктами того ж класу (*a nicer kind, a more reasonable thought, an easier time*), або на безвідносно більшу

міру ознаки (*most miraculous , the ugliest face Mrs.Turpin had ever seen*);

9) поєднання з кванторними словами *some, a kind of*, що вносять в оцінну структуру елемент приблизності, обмеженості знання. В даному разі власне прагматичний аспект взаємодії з іншим аспектом — знанням/незнанням. Останнє робить оцінку більш невизначеною, пом'якшуючи її. Подібні структури мають високу питому вагу і використовуються автором при зображенні душевного стану персонажа як засіб психологізації розповіді.

Відмінною властивістю прикметників, що реалізують думку автора, є емоційно-оцінна імпліцитність, здатність виражати авторську ідейно-естетичну позицію на рівні підтексту. Імплікація авторської точки зору здійснюється за допомогою:

1) лейтмотивного виділення деталей, суттєвих для адекватного декодування змістовно-концептуальної інформації твору;

2) гіперболізації окремих елементів зовнішності персонажів, що проявляється у великій кількості гіперболічних епітетів зі зниженою оцінністю, які вступають у конвергенцію з іншими стилістичними прийомами - порівнянням, графікою, утворюючи розгорнуті гіперболи: *She was a giant of a woman. Her face was set not only to meet opposition but to seek it out. The downward tilt of her large lower lip was like a warning sign: DON`T TAMPER WITH ME. ..... She carried a mammoth red pocketbook that bulged throughout as if it were stuffed with rocks* (O`Connor, 1971: 415).

3) вживання гіперболічних епітетів в опозиції епітетам з протилежним значенням, що зазвичай використовуються при описі зовнішності персонажа, що вступає в конфлікт з образом-гіперболою: *a giant wife of the countryside, tremendous legs, grand self-confidence of a mountain, large legs, huge body :: a small woman, a doll`s mouth, a small figure with aging cherubic face*. Контрарність значень епітетів (*huge :: small*) посилює їх експресивність, веде до більш повного розкриття авторської точки зору, дозволяючи, спираючись на контекст творчості

письменниці, зробити висновок про особливий, властивий гротескному типу образності спосіб типізації, що ґрунтується на контрастному використанні гіперболи і літоти;

4) дублювання та синонімічного повтору деталей, що використовуються в портреті персонажів-двійників з метою підкреслити їх однаково непривабливу духовну сутність. Прикладом високочастотного ключового слова у системі двійників є прикметник *identical*, рекурентність якого у творах Фл.О'Коннор веде до появи в нього індивідуально-художнього значення внаслідок узагальнення низки одиничних реалізацій. У оповіданні «Вид на ліс» цей прикметник вживається при описі однаково безбарвних очей містера Форчуна та його онуки, які не поступаються один одному в жорстокості: *Pale identical eye looked into pale identical eye* (O'Connor, 1971: 355). Контекстуальне значення прикметника *identical*, як правило, складається також за рахунок однотипних за структурою складних прикметників, що описують непривабливу зовнішність героїв: *hawk-eyed, dome-headed, squint-eyed, splotch-faced, glum-faced, bald-headed* і т.д.;

5) портретної деталі з колористичним компонентом, що виконує характерологічну функцію та функцію опосередкованої передачі психічного та емоційного стану героїв;

6) пейзажної деталі з емоційним підтекстом;

7) субстантивації кольору з метою створення яскравого, експресивного опису при збереженні об'єктивної, отсраненної манери розповіді.

Таким чином, у поліфонічній оповіді на лексичному рівні можна констатувати індикатори зміни прагматичної спрямованості висловлювання, які є засобом розмежування голосів персонажів та їхнього творця.

Список літератури

- Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка. Л.: Просвещение, 1981. 294 с.
- Вольф Е.М. Варьирование в оценочных структурах. *Семантическое и формальное варьирование*. М., 1979. С. 273-294.

O'Connor, Flannery. The complete stories. N.Y.: Farrar, Straus, Giroux, 1979.
617 p.